

Tudományos konferencia a leningrádi egyetemen

HORVÁTH TIBOR

A szovjet jogtudomány tudományos seregszemléje zajlott le Leningrádban 1961. április 19—22. között. Ezekben a napokban a leningrádi egyetem megrendezésében került sor az össz-szövetségi egyetemi konferenciára, amely feladatul tűzte maga elé a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a szovjet állam és a jog szerepének sokoldalú elemzését. A konferencián részt vett csaknem valamennyi szovjet egyetem, illetve a Moszkvai Össz-szövetségi Jogtudományi Intézet, a köztársasági akadémiai jogtudományi intézetek és a közgazdasági egyetemek jogi tanszékeinek képviselői. A konferencián részt vettek egyes népi demokratikus államok küldöttei is. Így a Német Demokratikus Köztársaságot *Lekschas* professzor, a Halle-Wittenbergi Egyetem jogi fakultásának dékánja, a Román Népköztársaságot *Cseterki* professzor, a kolozsvári egyetem tanára, a Lengyel Népköztársaságot *Zawadski* professzor, a varsói egyetem tanára, *Seidler* professzor, a lublini egyetem rektora és *Gofrony* docens, a lublini egyetem büntetőjogi tanszékének vezetője képviselték. A Magyar Népköztársaság részéről a konferencián *dr. Kádár Miklós* egyetemi tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi fakultásának dékánja és büntetőjogi tanszékének vezetője, valamint *dr. Horváth Tibor* az Állam- és Jogtudományi Intézet büntetőjogi osztályának vezetője vettek részt. A konferencia munkájában belföldi és külföldi vendégekkel együtt kb. 300 jogász vett részt.

A konferencia munkája két plenáris ülésen és jogágazatok szerint szekció-üléseken zajlott le. A konferencia központi témája „A szovjet állam és jog a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában” címet viselte. A plenáris ülésen két előadás hangzott el. Az első a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a szocialista államiság és társadalom kapcsolatának kérdéseit, a második ennek az időszaknak néhány jogelméleti kérdését tárgyalta. A két főelőadás megszabta a szekciókban elhangzott előadások problematikájának irányát is. Így pl. a jogelméleti szekcióban előadás hangzott el: a kommunizmusban a társadalmi viszonyok normatív szabályozásának néhány kérdéséről, a szovjet állam alapvető funkcióinak kérdéseiről, a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a jog és az erkölcs szerepéről; az államjogi szekcióban: a demokratizmus fejlődésének objektív törvényszerűségeiről a Szovjetunióban és a népi demokráciákban, a szovjetek és a végrehajtó bizottságok munkájának kérdéseiről, az államigazgatási jog kodifikációjának problémáiról; a polgári jogi szekcióban: a szovjet polgári jog fejlődésének alapvető elméleti problémáiról, a társadalom részvételéről a polgári jogi jogviszonyok szabályozásában, a polgári jogi törvényhozás kodifikációjának kérdéseiről; a nemzetközi jogi szekcióban: a nemzetközi jog forrásainak fogalmáról, a szocialista világrendszer országai együttműködésének nemzetközi jogi elveiről stb. Mint ez a példálódzó felsorolás is mutatja, a konferencia tematikája felölelte valamennyi jogágazatot és majdnem valamennyi állami és jogi diszciplinát. A konferencia rendkívül gazdag tematikájára és beható munkájára jellemző, hogy a négy nap alatt 45 előadás és 87 hozzászólás hangzott el.

Miután a magyar küldöttek a plenáris ülés, illetve a példálódzó szekció-ülések munkájában vettek részt, ezért jelen ismertetés csak a konferenciának az irányú munkájára terjedhet ki. Ennek megfelelően az ismertetés a plenáris ülésen, illetve a büntetőjogi szekció-ülésen elhangzott előadásokat tartalmazza kivonatban.

A plenáris ülésen Petrov professzor és Petrov docens, a leningrádi egyetem tagjainak előadását „A szocialista államiság és a társadalom viszonya a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában” címmel Petrov docens tartotta meg. Az előadó bevezetésként hangsúlyozta, hogy a kommunizmus kibontakozó építésének jelenlegi feltételei, a szocialista társadalom gazdasági és politikai alapjainak további fejlődése elmélyíti és meg erősíti a szovjet állam népi jellegét. Ez azonban nem jelenti a szocialista állam és a társa-

dalom egybeolvasását; azok azonosítása, illetve szembeállításuk egyaránt megengedhetetlen. Az előadók ezek után rámutatottak a szocialista állam és a társadalom azonos vonásaira, ezek közé sorolta a közös gazdasági, politikai-ideológiai alapokat, a kommunista párt által vezetett munkásosztályi diktatúrájának mechanizmusán belüli jelentkező rendszerbeli egységet és az állami és társadalmi szervek tevékenységének demokratikus alapelveit. A továbbiakban az előadó a szovjet állam és a társadalom különbségét taglalta. A legjellemzőbb különbségeket abban látta, hogy a) míg az állami szerveknek össznépi jellegük van, amely az állampolgárság jogintézményén alapul, addig az egyes társadalmi szervezetek soraikban a szovjet nép meghatározott részét egyesítik önkéntes részvétel alapján; b) az állami szerveknek lényegesen szélesebb hatáskörük van, mint a társadalmi szervezeteknek; c) habár valamennyi szocialista szervezet tevékenységének közös és fő módszere a meggyőzés, szemben a társadalmi szervezetekkel az állami szervek tevékenységükben a meggyőzés mellett az állami kényszer különböző formáit is alkalmazzák. Az előadó hangsúlyozta, hogy az állami feladatoknak fokozatosan a társadalmi szervezetek kezébe való átadása nem jelenti az átadott feladatok politikai jellegének megszűnését. Ugyanakkor a társadalmi szervezeteknek ilyen módon átadott feladatok elveszítik állami jellegüket, és társadalmivá válnak. Az előadó rámutatott arra a két alapvető útra, amelyeken a szocialista állam a társadalom kommunista öngazgatása irányában fejlődik. Ezek: 1. a társadalmi viszonyok szabályozása a kommunista erkölcs normái, illetve a társadalmi szervezetek által megállapított normák útján; 2. a társadalom mind fokozottabb bevonása az állami feladatok végrehajtásába. E két folyamat természetesen nem egymástól függetlenül megy végbe, azok mélyen áthatják egymást, melynek során az állami tevékenység formái is jelentősen megváltoznak. Végül az előadó hangsúlyozta, hogy a szocialista államiság átféjlődése a kommunista társadalmi öngazgatásba — ez az állam elhalásának folyamata. Ez azonban egyáltalán nem jelenti a szocialista állam gyengítését, miután erejének alapvető forrása a dolgozó tömegekkel való kapcsolata.

A Sargorodszkij professzor és Kerimov docens által kidolgozott előadást „A szovjet jogelmélet néhány kérdése a jelenlegi időszakban” címmel a plenáris ülésen Sargorodszkij professzor, a leningrádi egyetem büntetőjogi tanszékének vezetője tartotta meg. Az előadás bevezetőjeként rámutatott arra, hogy a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a szocialista demokráziának fejlődésének egyik formája a dolgozó tömegek részvétele a szovjet jogalkotásban, a legfontosabb törvénytervezetek össznépi megvitatása. Ezen az úton lehetőség nyílik arra, hogy az egész nép akaratát közvetlenül kifejezze, hogy a jogszabály mint állami akarat az egész nép akaratát közvetlenül tükrözze. A következőkben hangsúlyozta: az hogy a szocializmus viszonyai között a társadalom fejlődésének objektív törvényei határozzák meg a társadalom fejlődésének alapvető irányát, legáltalánosabb követelményeit, egyáltalában nem zárja ki a konkrét feltételektől függően a különböző lehetőségek keletkezését. Annak érdekében, hogy az összes egyéb lehetőségek kizárásával a kívánatos lehetőségből valóság legyen, hogy a társadalom érdekeire legkedvezőbbben ható törvény érvényesülése biztosítható legyen, nemcsak az objektív törvény követelményeit, hanem azok érvényesülési feltételeit is fel kell ismerni. Ebből következik, hogy a jogalkotás folyamatában nemcsak az alapvető társadalmi törvényszerűségeket, hanem azok lehetőségét, érvényesülési feltételeit, azaz a konkrét történelmi szituációt is figyelembe kell venni. Kiemelte, hogy a társadalmi törvényszerűségek felismerésének alapján a jogtudomány feladata a törvényhozás olyan támogatása, amely rámutat a szabályozásnak azokra a módszereire, amelyek az adott társadalmi viszonyok feltétele mellett optimális hatásúak. A jogtudomány feladata nem csupán a tételes jog elemzése, hanem a felismert társadalmi törvényszerűségek alapján a legcélravezetőbb jogi szabályozás módszereinek feltárása. A kommunizmus kibontakozó építésének időszakában a jogtudomány feladata egyebek között annak meghatározása is, hogy mely társadalmi viszonyok szabályozását lehet kirekeszteni a jogi szabályozás szférájából és teljesen vagy részleteiben társadalmi szervek szabályozására bízni. Az előadó a továbbiakban hangsúlyozta, hogy a szovjet jog egyik alapelve mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás vonatkozásában a célszerűség. A célszerűség elvét azonban nem lehet elszakítani vagy szembeállítani a szocialista jog egyéb elveivel, elsősorban a törvényességgel és a humanizmussal. A szovjet jogban a célszerűség elsősorban azt jelenti, hogy mindenekelőtt maga a törvény legyen célszerű, maga a törvény biztosítsa annak lehetőségét, hogy alkalmazása célszerűen történjék. Az a jogalkalmazás, amely túlmegy a törvény keretein, nemcsak törvénytört, hanem egyben célszerűtlen is. A továbbiakban az előadó rámutatott arra, hogy a jelenlegi időszakban a társadalmi viszonyok szabályozásánál lényeges változás megy végbe az állami kényszer és a meggyőzés szerepe és egymásközi viszonya tekintetében. Ez a folyamat abban nyilvánul meg, hogy a) számos esetben az állami kényszerrel

áttérés történik a társadalmi kényszerre; b) a jogi ráhatás eszközeiben erősödnek a meggyőzés elemei és csökkennek a kényszer elemei; c) áttérés történik a kényszereszközökről a tiszta meggyőzés eszközeire. A kommunizmus kibontakozó építésének fejlődése során a szocialista jogi norma fokozatosan átnő a kommunista társadalom együttélési szabályává, kommunista erkölcsi szabállyá. E tételek alapján az előadó rámutatott arra, hogy az egyes állami feladatoknak társadalmi szervek kezébe való átadásával kapcsolatban felmerül az az elméleti kérdés, hogy az e feladatok gyakorlásával kapcsolatos társadalmi viszonyok szabályozása mennyiben jogi és az milyen helyet foglal el a jogrendszerben. A kérdés megoldásánál két szélsőséget kell kiküszöbölni. Az egyik abban nyilvánul meg, hogy a társadalmi szervezeteknek átadott funkciókkal kapcsolatos viszonyok szabályozását minden vonatkozásban jogilag kívánják elvégezni, a másik abban, hogy ezeknek a szabályoknak a jogi jellegét teljes egészében tagadják. Az előadás befejezéseként az előadó hangsúlyozta a kommunista párt vezető szerepét a kommunizmus kibontakozó építésének folyamatában, amely jelentős mértékben megnyilvánul a jogalkotásban és a jogalkalmazás területén is.

A büntetőjogi szekcióban öt előadás hangzott el. *Szaharov, a moszkvai Össz-szövet-ségi Jogtudományi Intézet munkatársa* „A bűnözés okairól a kommunizmus kibontakozó építésének időszakában” címmel, *Kuznyecova, a moszkvai egyetem docense* „A bűncselekmény fogalmának néhány kérdése az igazságszolgáltatás egyes feladatainak a szovjet társadalmi szervekre történő átruházásával kapcsolatban” címmel, *Szmirnov, a leningrádi egyetem docense* „Jogviszony a büntetőjogban” címmel, *Lejkina, a leningrádi egyetem docense* „A bűnöző egyéniségének néhány kérdése a szovjet büntetőjogban” címmel, *Sargorodszkij* professzor a leningrádi egyetem büntetőjogi tanszékének vezetője „Az általános büntetéstannal kapcsolatos kérdései a kommunista társadalom kibontakozó építésének időszakában” címmel tartottak előadást.

Szaharov előadása bevezetésében hangsúlyozta, hogy a bűnözés teljes felszámolása feltételezi nemcsak azoknak a megbüntetését, akik bűncselekményt követnek el, hanem és elsősorban a bűncselekmények megelőzését, azoknak a jelenségeknek a leküzdését és kiküszöbölését, amelyek akadályozzák a kommunizmus felépítését. Hangsúlyozta, hogy mivel a bűncselekmény tudatos emberi tevékenység, akaratlagos magatartás, a bűnözés okainak tanulmányozásánál nemcsak a bűncselekmény társadalmi-politikai, hanem társadalmi-pszichológiai tartalmából kell kiindulni. A szocialista társadalomban a bűnözés okainak megállapításáról szólva, az előadó a következőkben csoportosította a problematikát: a) Mi határozza meg a szocializmusban a társadalomellenes magatartások és nevezetesen a bűncselekmény alapját alkotó individualista nézetek és beállítottság fennmaradásának objektív lehetőségét? b) Minnek következtében válik ez a lehetőség egyes személyeknél valósággá; melyek az okai az individualista tudat kialakulásának? c) Mitől függ a konkrét társadalomellenes magatartásban az egyes személyeknél megmutatkozó individuális nézetek és indítékok megjelenése; melyek az egyéniség szubjektív (belső pszichológiai) sajátosságai, illetve objektív (külső) feltételei, amelyek kiváltják, megkönnyítik vagy ellenkezőleg megakadályozzák, megnehezítik a bűncselekmény elkövetését? A továbbiakban az előadó ezekre a kérdésekre kívánt választ adni. Álláspontja szerint a Szovjetunióban a szocializmustól idegen, azzal ellentétes nézetek, szokások, hajlamok fennmaradásának objektív okai: a tudat elmaradása a léttől és a kapitalista környezet mérgező hatása. Ezzel kapcsolatban tévesnek tartja azoknak a szerzőknek a felfogását, akik a szocializmusban az individualista nézetek és hajlamok, illetve a társadalomellenes cselekmények fennmaradását bizonyos gazdasági feltételekkel magyarázzák (aránytalan-ság a termelés fejlődésének színvonalára és a társadalom tagjainak szükségletei között, különbség a fizikai és a szellemi munka között, aránytalanság a szocialista munka szerint elosztás és a szükségletek között stb.). Rámutatott arra, hogy azoknak az okoknak az ismerete, amelyek a szocializmusban az individualista nézeteket, motívumokat eredményezik, és amelyek a bűncselekmény alapját is képezik, önmagában nem adnak választ a bűnözés okainak kérdésére, miután nem magyarázzák meg, hogy meghatározott személy miért válik bűnözővé. Ezek az okok általánosak, a társadalom valamennyi tagját érintik, ugyanakkor társadalomellenes magatartást csak jelentéktelen kisebbség tanúsít. A megválaszolandó kérdés az, hogy melyek az individualista nézetek és beállítottság kialakulásának feltételei. Ennek a folyamatnak a feltárása azonban még mindig nem ad választ a bűnözővé válásra, mert az individualista nézetek, szokások, hajlamok, beállítottság, bár kétségtelenül a társadalomellenes magatartás alapját alkotják, de nem minden esetben vezetnek szükségszerűen ilyen magatartásra. Mindenképpen megválaszolandó azonban, hogy melyek azok a objektív (belső, pszichológiai) és objektív (külső) feltételek és körülmények, amelyek elősegítik, vagy ellenkezőleg, megakadályozzák az

individualista nézetek és hajlamok megjelenését konkrét társadalomellenes magatartásban. A szubjektív feltételek között mindenekelőtt jelentős szerepük van a meghatározott egyénben levő individualista nézetek, hajlamok erejének, mélységének, illetve azok viszonyának az alany szociális elképzeléseihez, hogy az előzők mennyiben tudják legyőzni az utóbbiakat, azaz mennyiben határozzák meg az egyén konkrét magatartását. Ezzel kapcsolatban van nagy jelentősége a bűnözők különböző típusai meghatározásának, amelyre az elmélet idáig meglehetősen kevés súlyt helyezett, habár a kérdés megoldását a gyakorlati bűnüldöző szervek erősen hangsúlyozzák. A társadalomellenes bűnös magatartás meghatározott módon kapcsolatban van, néha pedig a legközvetlenebb módon meghatározott az alany pszichológiai sajátosságai által (temperamentumának sajátosságai, jellege, emocionális és akarati szférája stb.). Ezekben a kérdésekben azonban a marxista felfogás döntő mértékben különbözik a burzsoá kriminológia bármiféle koncepciójától. Az előadó hangsúlyozta, hogy az egyén szubjektív sajátosságai — tudatának színvonal, nézetei beállítottsága, temperamentumának sajátosságai, jellemének erkölcsi és akarati vonásai — nem automatikusan hatnak az ember magatartására, hanem meghatározott objektív körülményekkel összefüggésben, olyan konkrét feltételektől és körülményektől függően, amelyek hatnak az egyénre és részéről reakciót váltanak ki meghatározott magatartás formájában. Ebben az összefüggésben rendkívüli jelentősége van a bűnözés okai felszámolásában, illetve a megelőzés feladataiban a következő tényezőknek: a különböző gazdasági szervező tevékenység hibái és hiányosságai, a mindennapi élet és a pihenés megszervezése, a dolgozók szükségleteinek formális-bürokratikus kielégítése, az alkoholizmus elleni harc kérdése, illetve a büntető törvényhozás, a megelőző-nevelő intézkedések hatásossága, a bűnözés elleni küzdelemben és a bűncselekmények megelőzésében a bűnüldöző szervek gyakorlati tevékenységének színvonal, a társadalmi erők szerepe a bűncselekmények megelőzésében és a bűnözés teljes felszámolásában stb. Az előadó a kifejtettékből arra a következtetésre jutott, hogy a bűncselekmény elkövetése több feltétel és körülmény bonyolult egymásra hatásának következménye, amelyek végső soron megmutatkoznak egyrészt az adott elkövető egyéniségének szubjektív sajátosságaiban — tudatának fokában, nézeteiben, beállítottságában, szükségleteinek jellegében és a kielégítésükre kialakított szokásaiban —, másrészt olyan objektív (külső) feltételekben és körülményekben, amelyekkel az egyén összeütközik, s azok részéről reakciót váltanak ki tudatában és magatartásában.

Kuznyecova docens előadásának bevezetésében hangsúlyozta, hogy a kommunizmus kibontakozó építésének szakaszában a büntetőjogot is áthatja a szocialista demokracizmus megerősödése és továbbfejlődése. A büntetőjogban ennek egyik megnyilvánulása a tömegek széleskörű bevonása az igazságszolgáltatás feladataiba, amely olyan büntetőjogi intézmények kialakulásában jelentkezik, mint a feltételes elítélés, a büntetéstől feltételes és idő előtti mentesítés, a rehabilitáció. A másik út, amely az igazságszolgáltatás néhány feladatának társadalmi szervek kezébe való átadásával kapcsolatban, szintén megmutatkozik büntetőjogi intézményekben, ilyenek pl. a büntetőjogi felelősség mellőzése és az ügynek társadalmi bírósághoz való átadása, illetve a büntetőjogi felelősség mellőzése mellett az elkövetőnek kezesekre bízása. Mindezek azonban nem jelentik a kis jelentőségű bűncselekmények ellen folytatott harc gyengülését, hanem annak erősítését a társadalmi ráhatás és a büntetőjogi intézkedések egyesítése útján. Ezzel kapcsolatban merül fel a kérdés a bűncselekmény fogalmáról általában, illetve a kis jelentőségű bűncselekmények és a nem nagy társadalomra veszélyességet képező bűncselekmények fogalmáról. Az előadó leszögezte azt a véleményt, hogy ezek az új büntetőjogi intézmények, mint a büntetőjogi felelősség mellőzése és az ügynek társadalmi bíróság elé vitele, illetőleg az elkövetőnek kezesekre bízása nem változtatják meg a bűncselekmény fogalmát, amelynek legfontosabb ismérvei a társadalomra veszélyesség és a büntetőjogi jogellenesség. A kis jelentőségű bűncselekmények és a nem nagy társadalomra veszélyességet képező bűncselekmények — ellentétben az Alapelvek 7. cikk (2) bek.-ben említett kis jelentőségű cselekménnyel és általában a társadalomellenes vétségekkel — bűncselekményt képeznek annak ellenére, hogy kisebb jelentőségűek, illetve társadalomra veszélyességük viszonylag nem nagy. E cselekmények bűncselekményi jellege nem változik meg, ha azok miatt elkövetőjükkel szemben a konkrét esetben nem büntetőjogi büntetés, hanem társadalmi ráható intézkedés kerül alkalmazásra. Ezeknek a tételeknek az alapján a továbbiakban az előadó hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény materiális fogalmának fenntartása mellett rendkívül nagy jelentőségű mind az elméletben, mind a gyakorlatban a konkrét bűncselekmény tartalmának, és pedig jellegének és társadalomra veszélyességi fokának a feltárása. Az adott bűncselekmény jellegének és a bűncselekmény konkrét társadalomra veszélyességi fokának helyes meghatározása döntő előfeltétele annak, hogy az

elkövetővel szemben a javító ráhatás melyik formája, a büntetőjogi büntetés vagy a társadalmi intézkedés kerül alkalmazásra. A továbbiakban az előadó rámutatott arra, hogy jelen körülmények között sokkal inkább mint valaha, nagy jelentősége van a bűnöző egyéniségének. A bűnelkövető személy egyéniségének jelentőségét azonban nem szabad túlértékelni, és nem szabad elszakítani az általa elkövetett bűncselekmény társadalmi veszélyességi fokának és jellegének értékelésétől. Előadásának befejezéseként az előadó hangoztatta, hogy a kisebb bűncselekmény elleni harc, amely párhuzamosan állami és társadalmi szinten megy végbe, abban az esetben felel meg a szocialista törvényesség követelményeinek, ha a bűnüldöző szervek és a dolgozók kollektívái összhangban dolgoznak, és közös erőfeszítéseket tesznek a bűnözés megelőzésére.

Szmirnov docens előadása bevezetésekként hangsúlyozta, hogy a szocialista törvényesség és a szovjet demokratizmus továbbfejlesztése a büntetőjog területén szoros kapcsolatban van annak feltárásával, hogy a büntetőjog normái milyen hatással vannak az emberi cselekményekre. Ez a követelmény kívánja meg, hogy a büntetőjogászok is tanulmányozás tárgyává tegyék a jogviszonyok kérdését, azok alakulását a büntetőjog területén. A büntetőjogi ráhatás sajátossága az embereknek mint a szocialista társadalmi viszonyok résztvevőinek magatartására abban áll, hogy a büntető törvények normái: a) biztosítják azoknak a különböző társadalmi viszonyoknak a védelmét, amelyek hasznosak a dolgozókra; b) szabályozzák azokat a viszonyokat, amelyek a bűncselekmény elkövetése következtében keletkeznek. Az előadó rámutatott arra, hogy eltérően a szovjet jogrendszer többi ágazataitól, a büntetőjogi normák csak akkor kerülnek alkalmazásra, ha jogsértés, nevezetesen bűncselekmény történik. A szovjet államnak kizárólagos uralmi jogosultsága van arra, hogy a bűncselekményeket elkövető személyeket megbüntesse. Az uralmi jogosultság alapján a bűncselekmény elkövetésének pillanatában a bűnelkövető és az állam között uralmi viszony keletkezik, amely előre hajtó ereje a büntetőeljárás cselekményeknek és viszonyoknak, valamint az anyagi büntetőjogi viszonyoknak. A bűncselekmény elkövetése önmagában nem hoz létre büntetőjogi jogviszonyt. A hatályos törvényhozás alapján büntetőjogi büntetést csak a bíróság ítélete alapján lehet alkalmazni. Az a jogi tény, amelynek alapján a büntetőjogi jogviszony keletkezik, magában foglalja nemcsak a bűncselekményt (materiális feltétel), hanem formális momentumokat is: a büntetés kiszabását a bíróság által az elkövetővel szemben. Ez a tény alapozza meg a büntetőjogi jogviszonyt, amely a bűnelkövető és a megfelelő állami szervek között áll fenn. A büntetőjogi jogviszony felei jogalanyiségének tartalmából következők, hogy az elítélt köteles meghatározott korlátozást, nevezetesen a büntetést eltűrni. Ennek alapján a jogerős ítélet rendelkezését végrehajtott szerveknek joguk van az elítéltől megkövetelni az ítélet rendelkezéseinek megfelelő magatartást. A továbbiakban az előadó a büntetőjog és a büntetésvégrehajtási jognak — a szovjet irodalomban újabban sokat vitatott — kapcsolatát, a büntetésvégrehajtási jog jellegének kérdését taglalta. Ennek során rámutatott, hogy azok a viszonyok, amelyek a bírói ítélet végrehajtása során keletkeznek, a szovjet büntetőjog szabályozásának tárgyát képezik. A büntetőjogi normák határozzák meg e viszony feleinek jogait és kötelezettségeit, amelyeknek végrehajtását a társadalmi ráhatások, a büntetés végrehajtásának megszervezése, büntetőjogi, polgári jogi, államigazgatási jogi ráhatások biztosítják. Hangsúlyozta, hogy a büntető anyagi és eljárásjog között alárendeltség-jellegű viszony áll fenn a büntető anyagi jog javára, amely jellemzi a büntetőjogi és büntetőeljárás jogviszonyok kapcsolatát is. A büntető eljárásjogi jogviszonyok, illetve az eljárás cselekmények feladata a büntetőjogi jogviszony különböző elemeinek realizálása. A büntetőjogi jogviszony oldalainak teljes realizálása egyben jelenti a büntetőeljárás jogviszony keletkezését is. A bíróság ítéletének jogerőre emelkedése olyan körülmény, amelynek eredményeként a viszony alanyainak változása végbemegy. Változás történik jogalanyiségükben és ezzel együtt a jogviszony tartalmában és céljában. A továbbiakban az előadó kifejtette, hogy a büntetésvégrehajtási jog nem létesít valamely sajátos, csak a büntetésvégrehajtási jogra jellemző jogviszonyt. A büntetésvégrehajtási törvények feladata a büntetőjogi jogviszony megvalósítása, feltételeinek szabályozása. Emellett a büntetésvégrehajtási jog nem bármely büntetőjogi büntetés végrehajtásának megszervezését, hanem csupán a szabadságvesztés különböző formáinak, illetve a javító-nevelő munka végrehajtásának kérdéseit szabályozza. Végül a büntetésvégrehajtási jog által szabályozott kérdések körébe tartozik egyes államigazgatási ráhatások (pl. elzárás) végrehajtásának megszervezése is. Előadását *Szmirnov* docens azzal a következtetéssel fejezte be, hogy a büntetésvégrehajtási jog vagy konkretizálja az egyes büntetőjogi és államigazgatási jogviszonyok megvalósításának jellegét, vagy meghatározza a büntetésvégrehajtási intézmények tevékenységének rendjét.

Lejkina docens előadásának bevezetésében hangsúlyozta, hogy a szovjet büntetőjogban az utóbbi években mind nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a bűnöző egyéniségének. Ez a jelenség törvényszerű és azt a tendenciát tükrözi, hogy a büntetőjogi felelősség különböző kérdéseinek megoldásánál jelentős mértékben figyelembe veendő a bűnöző egyénisége. A bűnöző egyéniségének tanulmányozása alapvető eszköze annak a megállapításnak, hogy melyek a bűncselekmény elkövetésének okai, s következőképpen melyek az ilyen okok kiküszöbölési módjai. Hangsúlyozta az előadó, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás hatékonyága és a büntetés kiszabása sokban függ attól, mennyiben vették figyelembe az elkövető egyéniségének sajátosságait. A bűnöző egyéniségének vizsgálata, mint elméleti kérdés, két aspektusból vetődik fel: 1. a felelősségi forma megválasztása; 2. a megfelelő büntetés meghatározása. Mindkét irányú vizsgálódás megköveteli annak tisztázását, hogy az egyéniség kérdésének tárgyalása hova tartozik a büntetőjog általános részének rendszerében. E kérdés megválaszolása során az előadó bírálta egyes szerzők téves álláspontját. Nézete szerint nem lehet elfogadni B. Sz. Nyiki-forov álláspontját, aki az alany társadalomra veszélyességét a bűncselekmény törvényi tényállása egyik elemének, a büntetőjogi felelősség alapja egyik elemének tekinti. Ugyancsak elutasítandónak tartja B. Sz. Utyevszkij felfogását is, aki az egyéniséget teljesen a törvényi tényálláson kívül álló problémaként kezeli. Az előadó álláspontja szerint a bűncselekmény törvényi tényállása, mint a büntetőjogi felelősség alapja, magában foglalja a bűnöző egyéniségének számos sajátosságát mint olyan ismérveket, amelyek a bűncselekmény alanyát általában jellemzik (beszámíthatóság, meghatározott életkor elérése), illetve olyan ismérveket, amelyek az alanyt csak egyes tényállások viszonylatában jellemzik (ismételtség, visszaesés, speciális alany). Ezenkívül az elkövető egyéniségét jellemzik a tényállás egyéb elemei is (alanyi oldal, tárgyi oldal). Következőképpen meg lehet állapítani, hogy az elkövető társadalomra veszélyességét a tényállás valamennyi eleme tükrözi. Ezek után az előadó tételeit az elkövető társadalomra veszélyességére konkretizálta. Ennek során hangsúlyozta, hogy súlyos bűncselekmény elkövetése az elkövető jelentős veszélyességéről tanúskodik, attól függetlenül, hogy egyéniségének meghatározott pozitív oldalai is vannak. Az elkövető egyénisége azonban nem mutatkozik meg teljesen az elkövetett cselekményben, és ezért azt a bűncselekmény tényállása nem is fogja át teljesen. Az egyéniségnek azon sajátosságai, amelyek nem tartoznak a bűncselekmény tényállásához, a megfelelő esetekben a büntetés-kiszabás során a büntetési nem megválasztására és időtartamának megállapítására hatnak. Azon bűncselekmények tekintetében, amelyek nem képeznek nagy társadalomra veszélyességet, a büntetőjogi jogviszony realizálható akár a büntetőjogi felelősségre vonás formájában, akár a büntetőjogi felelősség mellőzésében és az ügy átadásában az ifjúságvédelmi bizottsághoz, a társadalmi bírósághoz, illetve a kezességre bízás alkalmazásában. Ezekben az esetekben — az OSZSZSZK Btk. 10., 51., 52. cikkei — a büntetőjogi felelősség mellőzésére a legnagyobb jelentőséggel az elkövető egyénisége bír. A kifejtettek alapján az előadó arra a következtetésre jutott, hogy az elkövető egyéniségének társadalomra veszélyességét meghatározó körülményeket két csoportra lehet osztani. Ezek: 1. az egyéniséget jellemző olyan körülmények, amelyek a bűncselekmények elkövetésével kapcsolatosak; 2. az elkövető egyéniségét jellemző egyéb körülmények.

Sargorodszkij professzor előadása bevezetésében hangsúlyozta, hogy a társadalomtudományok egyik legfontosabb feladata a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek mélyreható tanulmányozása. A továbbiakban az előadó a szocialista jog általános elveit taglalta. A szocialista jog általános elvei határozzák meg az egyes jogintézmények tartalmát, fejlődését. Ilyen alapelvnek lehet tekinteni a szocialista demokratizmust, humanizmust, törvényességet, internacionalizmust, célszerűséget. Kiemelte, hogy a célszerűség a szocialista jog és ezen belül a büntetőjog egyik legfontosabb alapelve. A büntetés akkor célszerű, ha alkalmas arra, hogy a bűncselekmények elkövetését megelőzze. A büntetés célja a legszélesebb értelemben a társadalomra veszélyes cselekmények elkövetésének megelőzése. Ez a cél vezeti a törvényalkotót, amikor meghatározza, hogy mely cselekmények képeznek bűncselekményt, és azoknak mi a büntetése. Ez a cél vezérli a bíróságot a konkrét büntetés-kiszabás, illetve a büntetés-végrehajtási szerveket a büntetés végrehajtása során. Ebből következik, hogy a büntetés feladatairól szóló elméleti kérdések megoldását és a helyes büntetőpolitikát olyan tudományosan megalapozott társadalmi és pszichológiai analízis alapján kell helyezni, amely képes feltárni, hogy a büntetés objektíve mennyiben hajt hasznot a társadalomnak, és a büntetés konkrét formái mennyiben hatnak a bűnözésre. E kérdések megoldása szempontjából nagy jelentősége van a materialista pszichológusok, elsősorban Szecsenov és Pavlov tanításának. Az ember akaratára és értel-

mére való ráhatás társadalmi feltételei objektíve ösztönzik az emberi magatartás meghatározott motívumainak kialakulását. A kizsákmányoló társadalomban az ember életének objektív feltételei motiválják a legtöbb esetben a bűnös emberi magatartást. A szocialista társadalomban, ahol a kapitalista társadalom objektív törvényszerűségei megsemmisültek, megsemmisültek az emberi magatartásnak a kapitalizmusra jellemző motívumai is; fennmaradtak azonban azok a motívumok, amelyeket a kapitalista környezet hatása, illetve a társadalmi tudat elmaradása a létező társadalmi viszonyoktól eredményez. A bűnözés társadalmi okai elleni harc eszközei alkalmasak arra, hogy kiküszöböljék azokat a külső feltételeket, amelyek az emberi magatartásnak a társadalomra káros motívumait szülik. A büntetést ezt a feladatot önmagában nem képes elvégezni, éppen ezért a büntetés kiegészítő és nem fő eszköze a bűnözés elleni küzdelemnek. A büntetés nem a bűnözés külső, objektív feltételeire hat, hanem az emberek pszichikumára. Ezzel létrehozza a magatartás kiegészítő motívumait, kiváltja a társadalomra hasznos magatartást. Következésképpen a büntetés ezeknek a lényegéből fakadó lehetőségeknek a keretében kell alkalmazni és konkrét formáját meghatározni. A társadalomra káros emberi magatartást ki lehet küszöbölni meghatározott motívumokra való kívánatos reakció kifejlesztése, azaz nevelés útján. Ebben az esetben az emberben ugyanazok az objektív feltételek a társadalomra hasznos magatartást eredményeznek. Azokban az esetekben, amikor a nevelés nem küszöbölte ki az emberi magatartás társadalomra káros motívumainak keletkezését, ezeknek hatását ki lehet küszöbölni meghatározott ellenmotívumok előtérbe állításával, nevezetesen az elrettentéssel. Az előadó kiemelte, hogy a büntetésben mind az elrettentés, mind a nevelés tartalmazza a kényszer meghatározott elemeit. A büntetés megelőző hatása két elemet foglal magában: a) a büntetés szükségzerű elemeként az állam nevében való elítélést, amely nevelőleg hat az elkövetőre és környezetére azzal, hogy az állam tekintélyével mondja ki, hogy mi a jó és mi a rossz; b) az elrettentést (az elnyomást), amely visszatartó gátlást vált ki azoknál az alanyoknál, akik hajlamosak bűncselekmény elkövetésére. Az előadó hangsúlyozta, hogy a bűnözés megelőzésére az állam által alkalmazott eszközök köre jelentősen szélesebb, mint a büntetőjogi büntetés köre. Ezek között vannak olyan kényszereszközök — így pl. az orvosi és orvosi pedagógiai intézkedések —, amelyek nem büntetőjogi büntetések. Vannak olyan intézkedések is, amelyek általában nem kényszerintézkedések. Ide tartoznak a bűnözés társadalmi okai ellen vívott harc különféle eszközei, az alkoholizmus, a gyermekek felügyeletnélkülisége, a prostitúció elleni harc eszközei. A bűnözés elleni küzdelem eszközeit nemcsak az állam, hanem a társadalom is alkalmazza. A társadalom által alkalmazott eszközök, habár néha kényszer-elemeket is foglalnak magukban, semmiképpen sem büntetőjogi eszközök. Ezek után az előadó a büntetés és a törvényesség kérdéseit vizsgálta. Hangsúlyozta, hogy büntetés csak bűncselekmény elkövetése esetén és csak az elkövetett bűncselekmény súlyának arányában alkalmazható. Ezt olyan alapvető követelménynek kell tekinteni, amely szükségzerű feltétele az állampolgári jogok védelmének. E követelmény figyelembevétele nélkül alkalmazott büntetés igazságtalan, s az igazságtalan büntetés alkalmazatlan a nevelésre. A törvényesség megerősítésének egyik alapfeltétele annak törvényi meghatározása, hogy mely társadalomra veszélyes cselekményért, milyen büntetés alkalmazható; ennek meghatározását nem lehet a jogalkalmazó belátására bízni. Éppen ezért a törvényben pontosan meg kell határozni a) a törvényi tényállás hiányát; b) azokat a tényállásokat, amelyeknél megengedhető a büntetés mellőzése; c) a büntetés alkalmazásának szükségességét, bár nem tényleges szabadságvesztés formájában; d) a tényleges szabadságvesztés alkalmazásának célszerűségét. Ezekre a tételekre figyelemmel az előadó nézete szerint célszerű lenne a törvényben a társadalomra veszélyes cselekményeket, amelyekre a törvény büntetőjogi büntetés alkalmazását engedi, három csoportra felosztani, és pedig: a különösen veszélyes bűncselekményekre, bűncselekményekre és büntetőjogi vétségekre. Álláspontja szerint a büntető törvénykönyv általános részének kellene kimondania, hogy a büntetőjogi felelősség mellőzésére csak a büntetőjogi vétségek esetén kerülhet sor. Az előadó befejezésül érintette a kényszereszközök alkalmazásának kérdését a kommunista társadalomban. Álláspontja szerint a kommunista társadalomban a társadalomra veszélyes cselekmények elkövetőivel szemben olyan kényszerintézkedések kerülnek alkalmazásra, amelyeknek egyedüli célja a nevelés, miután a társadalom fejlődésének ezen a fókán a bűnözés társadalmi okai teljesen elenyésznek. A kommunista társadalom kibontakozó építésének időszakában, amikor még a bűnözést az alany vonatkozásában külső okok is determinálják, szükséges az elrettentés mint olyan ellenmotívum, amely visszatartó hatást gyakorol a bűncselekményre hajlamos egyénnel szemben. Ebből következik, hogy a büntetés elkerülhetetlensége fontosabb, mint annak szigorúsága.

A fentiekben vázlatosan ismertetett előadásokat vita követte, amelyek keretében tizenhat hozzászólás hangzott el.

Domahin, a leningrádi egyetem docense vitába szállt Szaharov előadásának néhány tételével. Bírált az előadónak azt a tételét, amely szerint a bűnözés alapvető oka az elmaradott társadalmi tudat, mert szerinte ez a tényező nem ad teljes magyarázatot a bűnözés okaira. Hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió mai fejlődési fokán kétség-telenül uralkodó helyzetet foglal el a szocialista tudat, de hatnak még a burzsoá tudati elemek is. Emellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy a társadalom meghatározott rétegeiben hatnak olyan tudati tényezők is, amelyek nem sorolhatók a burzsoá tudathoz, annak ellenére, hogy esetleg szemben állnak a tételes jog követelményeivel. Figyelembe kell venni, hogy meghatározott társadalmi rétegek bizonyos cselekményeket nem tekintenek bűncselekménynek s ez nem elmaradt tudatukkal áll összefüggésben, még kevésbé azzal, hogy szemben állnának a szovjet állami és társadalmi renddel. Így pl. a falusi lakosság egy része egyszerűen nem tekinti bűncselekménynek a saját fogyasztás céljából elkövetett engedély nélküli pálinkafőzést. A bűnözés megelőzése vonatkozásában ilyen tudati tényezőkkel is feltétlenül számolni kell. A továbbiakban hangsúlyozta, hogy a gazdasági tényezők kapcsolatát a bűnözéssel nem szabad általános síkon tárgyalni, azt csak konkrét, meghatározott történelmi-társadalmi helyzet alapján lehet vizsgálni. Kétségtelen, más volt ez az összefüggés a Szovjetunióban a huszas években, és más ma. Nem szabad megfeledkezni azonban arról sem, hogy a szocializmus elosztási rendszere általában nem biztosítja az emberek valamennyi szükségletének teljes kielégítését. Ezenfelül ismeretes, hogy néhány vonatkozásban a lakosság alapvető szükségletei ma sincsenek kellően kielégítve — pl. a lakásszükséglet —, és ezeknek a tényezőknek hűtását a bűnözésre tagadni aligha lehet. A kodifikációs kérdéseket érintve hangsúlyozta, hogy a törvényesség elvének az felel meg, ha a törvényben mind a tényállás elemei, mind a minősítő körülmények pontosan meghatározottak s ki kell zárni olyan minősítő körülmények megfogalmazását, amely a jogalkalmazó szervek belátására bízva a minősítő körülmény fennállásának megállapítását. Ezért nem helyesli „a különösen nagy kár”, „a súlyos következmények” s az ehhez hasonló minősítő körülmények szerepeltetését.

Pobegajnoj, a voronyezsi egyetem aspiránsa hozzászólásában bírálta Szaharov előadását abból a szempontból, hogy a bűnözés okainak kérdéseit csak általánosságban vetette fel. Álláspontja szerint a helyes az lett volna, ha az előadó egyes konkrét bűncselekménykategóriák bűnözési okait tette volna vizsgálat tárgyává. A továbbiakban rámutatott arra, hogy mivel a bűncselekmény társadalmi jelenség, nem lehet tagadni, hogy a bűnözésnek a Szovjetunióban jelenleg társadalmi okai is vannak. Ezeket az okokat a gazdasági élet egyes tényezőinek, illetőleg a termelés és az elosztás rendszerének ellentmondásaiban, továbbá a társadalmi és az egyéni érdekek közötti ellentmondásokban látja. Hozzászólásában javasolta, hogy a kriminálpszichológiát vezessék be az egyetemi oktatásba önálló tananyagként.

Grabovszkaja, a leningrádi egyetem docense hangsúlyozta, hogy a Szovjetunióban a bűnözés elleni küzdelem legfontosabb oldalai — a harc a visszaeső bűnözés és a fiatalok bűnözése ellen. Bírált Szaharov előadását absztrakt volta miatt és hangsúlyozta, hogy a bűnözés okait konkrétan egyes bűncselekménykategóriák viszonylatában kell tanulmányozni. Ez a feladat azonban nemcsak az elméleti jogászokra hárul, hanem feladata a gyakorlati bűnüldöző szerveknek is. Ezek után adatokat ismertetett egy, a leningrádi fiatalok bűnözésével foglalkozó vizsgálat eredményéről. Általános tapasztalatként kiemelte, hogy a fiatalok bűnelkövetők között szembetűnő az alacsony iskolázottság és a családi nevelés hiánya. Rámutatott arra is, hogy ma Leningrád néhány kerületében a fiatalok bűnözés bizonyos növekedése mutatkozik meg. Ennek a jelenségnek az okát egyebek között abban látja, hogy a bűnüldöző és egyéb hatóságok nem küzdenek megfelelően, illetve nem megfelelő eszközökkel küzdenek a fiatalok bűnözése ellen, és jelentős hiányosságok vannak a társadalmi bíróságok és az ifjúságvédelmi bizottságok munkájában.

Sztunbija, az Északi Tudományos Akadémia munkatársa rámutatott arra, hogy feltétlenül szükség van ösz-szövetségi méretekben a bűnözés okainak tanulmányozására irányuló munka koordinálására. Elmondotta, hogy intézetében elsősorban a fiatalok bűnözésének kérdéseivel foglalkoznak, főleg a megelőző intézkedések rendszerének kidolgozása szempontjából.

Ljiszic aspiráns, Szaharov előadásához hozzászólva annak egyik pozitívumát a bűnözés szubjektív tényezőinek felvetésében látta. Nézete szerint nem kell attól tartani, hogy a bűnözés okairól kidolgozott szocialista elméletek külsőleg hasonlítanak a burzsoá kriminológia egyes koncepcióihoz, a lényeg mindenképpen az eltérő tartalomban van. Hangsúlyozta, hogy a konkrét bűncselekmény vizsgálata során külön-külön fel kell tárni a bűncselekmény elkövetésének okát és az elkövetését lehetővé tevő feltételeket, mert mindkét kategóriának más irányú gyakorlati kihatásai vannak. Kuznyecova előadásához hozzászólva, különbséget tett a bűncselekmény fogalma és a bűncselekmény meghatározása között. Hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény meghatározása törvényi, illetve elméleti lehet, míg a bűncselekmény fogalma a bűncselekménykategóriák felosztásával kapcsolatos. Ez utóbbi körében megkülönböztetett kisebb súlyú bűncselekményeket, nem nagy társadalomra veszélyességű bűncselekményeket és különösen veszélyes bűncselekményeket. A bűncselekmény fogalmától elválasztotta a büntetőjogi felelősség kérdését, mert álláspontja szerint a büntetőjogi felelősségre vonás mellőzése és az ügynek társadalmi bíróság elé vitele, illetőleg az elkövetőnek kezesekre bízása esetén a cselekmény változatlanul bűncselekmény, de büntetőjogi felelősségről nem lehet beszélni.

Hlamov alezredes gyakorlati szempontokból szolt hozzá az elhangzott előadásokhoz. Hangoztatta, hogy az elmélet és a gyakorlat együttes feladata a bűnözés megelőzésére vonatkozó intézkedések rendszerének kidolgozása. A továbbiakban hangsúlyozta, hogy a bűnözés okai között feltétlenül számolni kell a pszichikai faktorokkal. Ezt annál is inkább fontosnak tartja, mert a bűnözés okai vonatkozásában a tudat elmaradásáról, illetve a kapitalista környezet hatásáról szóló tétel nem magyaráz meg mindent.

Kriger, a moszkvai egyetem docense Sargorodszkij professzor előadásához szolt hozzá. Bírálta az előadásnak azt a tételét, amely a célszerűséget a szovjet büntetőjog egyik alapelveként fogta fel. Szerinte mint ilyen nem létezik, azonban kétségtelen, hogy a törvényhozás vonatkozásában a célszerűség általános követelmény. Ennek bizonyítására kifejtette, hogy a szovjet büntetőjog alapelvei, azaz a törvényesség, a humanizmus, a demokratizmus, az internacionalizmus realizálásuk során együtt képesek a célszerűséget megvalósítani. Azért is bírálta az előadásnak ezt a tételét, mert véleménye szerint ez a tétel a gyakorlatban könnyen oda vezetne, hogy a célszerűség elvét szembeállítják a törvényesség elvével. Álláspontja igazolásul a kezesekre bízás és a feltételes elítéléssel kapcsolatban számos gyakorlati példára hivatkozott, ahol máris tapasztalhatók ilyen törekvések. Hangsúlyozta továbbá, hogy a fenti büntetőjogi alapelveket nem lehet egymással szembeállítani, illetve nem lehet a társadalom fejlődésétől elszakítva szemlélni. Így például a humanizmus mint alapelv sem absztrakt követelmény, hanem mindenkorai tartalmú társadalmi tényezők határozzák meg.

Tolsztoj, a leningrádi egyetem docense Szmirnov előadásának tételeit bírálta. Helyeselte azt a törekvést, hogy a büntetőjogászok is behatóan kívánják vizsgálni a jogviszonyelmélet kérdéseit a büntetőjog területén. Bírálta azonban az előadásnak azon terminológiáját és tételeit, amelyek mögött nincs konkrét tartalom. Így pl. üres, tartalmatlan absztrakciónak minősítette Szmirnovnak az uralmi viszonyról szóló tételét. A továbbiakban vitába szállt az előadónak a büntetésvégrehajtási jogról vallott felfogásával. Nézete szerint éppen a helyes értelemben felfogott jogviszonyelmélet alapján nem lehet megtagadni a büntetésvégrehajtási jogtól az önálló jogágazatiságot. Szerinte a büntetésvégrehajtási jog olyan önálló komplex jogágazat, amelyben jelentős szerepet játszanak a büntetőjogi normákon kívül államigazgatási, munkajogi, polgárjogi normák is.

Kádár Miklós professzor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karának dékánja hozzászólása első részében a kriminálpszichológia kérdéseivel foglalkozott. Hangsúlyozta, hogy a bűnelkövetés pszichológiai tartalma egyre inkább szükségessé teszi, hogy a büntetőjog területéről kilépve más tudományágak eredményei segítségével is keletkezzenek a bűnözés elleni küzdelem céljaira megfelelő megoldások. Rámutatott arra, hogy ma még hazánkban a kriminálpszichológia fiatal, s művelői többségükben még nem kriminálpszichológusok, hanem vagy kriminalisták vagy pszichológusok. Erős hajlam fedezhető fel a pszichológusok körében arra, hogy a bűnözést egyenesen pszichológiai jelenségként értékeljék, és a bűnözés elleni küzdelem egyre inkább az orvostan, a biológia körébe utalják. Ezzel a büntetőjog „jogtalanítása” mellett foglalnak állást, és tagadják a bűnözéstől tartózkodásra ható társadalmi tényezőket. Az ilyen nézetek leküzdése mellett szükség van a kriminalista és pszichológus közös, marxista szemléleten

nyugvó tevékenységének kialakítására. A kriminálpszichológusnak fel kell tárnia a vizsgált személynek társadalomellenes cselekménye elkövetésének pszichikus státuszát, meg kell állapítania, hogy a bűncselekmény elkövetése az elkövető züllöttségének, társadalomellenes beállítottságának manifesztálása-e, vagy csupán sajátos egyéb körülmények eredménye. Mindkét esetben különböző büntetőjogi következtetések adódnak. Az utóbbi esetben előtérbe kerül a gondatlanul elkövetett bűncselekmények előidéző okainak feltárása és az ez okokkal szembeni harc helyes eszközeinek a meghatározása. Ezzel kapcsolatban Kádár professzor hangsúlyozta, hogy a gondatlan emberi magatartások jelentősége — többek között — a technika óriási fejlődése folytán növekszik, s a bűnözés megszűnése szempontjából is nagyobb a jelentősége a gondatlanságból előidézett antiszociális cselekményeknek, mint a szándékosoknak. A továbbiakban hangsúlyozta, hogy ezek a megoldandó új feladatok egyáltalán nem jelentik a burzsoá szubjektív tendenciák elleni elméleti küzdelem lanyhulását. Az a pszichológiai tudomány visz bennünket új távlatok felé, amely abból indul ki, hogy az ember pszichikai sajátosságai cselekményeiben bizonyos mértékben és bizonyos esetekben ugyan manifesztálódnak, de e sajátosságoknak a jelentősége az embernek a környezethez való viszonyában van.

Osugajev, a kazanyi egyetem docense Szaharov előadásával kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a bűnözés konkrét okainak kutatását össze kell kötni megfelelő megelőzési rendszer kidolgozásával. Ez olyan komplex feladat, amelyben a büntetőjogászokon kívül részt kell venniük pedagógusoknak, pszichológusoknak is. Bírált a bűnözés okainak kutatására irányuló vizsgálódásokat, amelyek szerinte ez ideig csak általános szinten és koordinálatlanul folytak. A bűnözés elleni küzdelem kérdéseivel kapcsolatban rámutatott arra, hogy ez ideig nem nyert megfelelő kidolgozást a társadalmi ráható intézkedések rendszere sem. A társadalmi bíróságok gyakorlatáról szólva rámutatott, hogy gyakorlati szinten keresik azokat a reális és célszerű lehetőségeket, amelyek alkalmasak a társadalmi ráható megvalósítására. Ebben a munkában is jelentős szerepük lehet a pedagógusoknak, pszichológusoknak.

Lekschus professzor, a halle-wittenbergi egyetem jogi karának dékánja hangsúlyozta, hogy a konferencia fontos, a Német Demokratikus Köztársaság büntetőjogát is érintő kérdéseket vetett fel. Ismertette azt az elméleti harcot, amelyet a Német Demokratikus Köztársaság jogászai folytatnak a nyugat-német fasizálódó jog leleplezésére. Így rámutatott arra, hogy az NSZK-ban a parlament által nemrég elfogadott új büntető-törvénykönyv-tervezet alapján az érület-büntetőjogi felfogáson épült. Emellett rámutatott arra is, hogy a Német Szövetséges Köztársaság joga egyre inkább már csak néhány monopolszervezet érdekének, s nem is az egész uralkodó osztály érdekeinek felel meg, amely még jobban aláhúzza a nyugat-német jog fasizálódó tendenciáit. Sargorodszkij professzor előadásához hozzászólva, egyetértését juttatta kifejezésre azzal kapcsolatban, hogy a jog tanulmányozásának az alapja a társadalom objektív törvényszerűségeinek feltárása. Ugyancsak elfogadta az előadónak a célszerűségről mint büntetőjogi alapról kifejtett tételit.

Mihajlenko professzor, a kievi akadémiai Jogtudományi Intézet munkatársa hangsúlyozta, hogy a XXI. kongresszusnak a bűnözés felszámolására vonatkozó határozatait csak abban az esetben lehet végrehajtani, ha a szovjet jogászok és az egész társadalom megismeri a bűnözés konkrét okait. Hiányolta, hogy az ez irányú munka ez ideig nem nyert megfelelő koordinálást. Szaharov előadását bírálva hangsúlyozta, hogy a bűnözés okait elsősorban nem elméleti szinten kell felvetni, hanem konkrét bűncselekménykategóriák szintjén kell azokat tanulmányozni, és csak ennek alapján lehet megfelelő általános következtetésekkhez jutni. A konferencián elhangzott előadásokról szólva megállapította, hogy azok gazdag gondolati tartalmuknál fogva általában pozitíven hatnak az érintett kérdések további kidolgozására.

Horváth Tibor, a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének osztályvezetője a társadalmi bíráskodással kapcsolatban a Magyar Népköztársaságban felmerült néhány kérdést érintett hozzászólásában. Ismertette a Magyar Népköztársaságban a társadalmi bíróságok létrejöttének körülményeit, azok munkáját s a társadalmi bíráskodás hatályos jogi szabályozásának hiányosságait. A társadalmi bíráskodás várható jogi szabályozásával kapcsolatban vázolta a magyar jogászok nézeteit a társadalmi bíráskodás szervezeti formáiról, irányításának, ellenőrzésének kérdéseiről, a tár-

sadalmi bíraskodásnak az egyes jogágazatokhoz való viszonyáról, a társadalmi bíraskodás hatásköréről, intézkedéseinek rendszeréről s a döntései ellen irányuló jogorvoslati rendszer lehetőségeiről. A továbbiakban hangsúlyozta, hogy e kérdések csak bizonyos vonatkozásokban jelentkeznek jogi síkon, s azok alapját a szocialista társadalom fejlődéséből fakadó olyan elméleti problémák képezik, amelyeknek kimunkálása a szocialista állam- és jogtudományok soronlevő feladata. Ilyen problémák a szocialista állam és jog fejlődésének tendenciái, a jogi felelősség átalakulása társadalmi felelősséggé, a bűncselekmény fogalmának változása, az állami és társadalmi szervek szerepe a jogalkalmazásban és egyéb kérdések. Befejezésül kifejezte meggyőződését, hogy a jelen konferencia nemcsak a szovjet, hanem a magyar jogtudomány számára is jelentős útmutatást nyújt ezeknek a kérdéseknek a megoldására.

Blunsz, a Lett Tudományos Akadémia munkatársa Kuznyecova előadásához szólt hozzá. Egyetértett az előadóval, és hangsúlyozta, hogy a szovjet büntetőjogban a legújabb törvények, illetve társadalmi bíróságról szóló törvénytervezet kibocsátásával sem változott meg a bűncselekmény fogalma. Az új törvényhozás tételeinek elemzése alapján következtetésként arra mutatott rá, hogy bár annak eredményeként jelentősen szűkül a büntetendő cselekmények köre, ez semmiféle változást nem jelent a bűncselekmény fogalmában. Bírálta Sargorodszkij professzor tételét a célszerűségről mint a szovjet büntetőjog egyik alapelveiről, mert ez szerinte a gyakorlatban bizonyos veszélyeket rejt magában.

Osepulcsinko, a kievi egyetem docense hozzászólásában bírálta Szaharov tételét a bűnözés okairól. Véleménye szerint az előadó helytelenül fogja fel a gazdasági tényezők szerepét a bűnözésben. Rámutatott, hogy a bűnözést a Szovjetunióban végső soron a társadalmi-gazdasági alap szocialista átszervezése szorította vissza, illetve a kommunista társadalom felépítése számolja fel véglegesen. Ha pedig a gazdasági tényezőknek ilyen pozitív hatása van a bűnözésre, nem lehet tagadni azok bizonyos negatív hatását sem. Ezek a negatív hatások ma is megmutatkoznak a gazdasági élet bizonyos hiányosságaiban, a termelési viszonyok és a termelési erők fejlődésének ellentmondásaiban és egyéb gazdasági tényezőkben. Nem értett egyet Kuznyecova tételével a bűncselekmény-fogalom változatlanóságáról. Rámutatott arra, Kuznyecova tételéből az következik, hogy a büntetőjogi felelősség mellőzése és az ügynek a társadalmi bíróság elé vitele esetében a társadalmi bíróság bűncselekményt bírál el. Nézete szerint, miután az állami szervektől a társadalmi szervek kezébe átadott funkciók állami jellege megszűnt, e funkciók gyakorlása során ezek a szervek is így a társadalmi bíróság már nem állami-jogi kategória, nevezetesen a bűncselekmény felett ítélkezik. Végül Sargorodszkij professzornak a célszerűségről szóló tételével szemben hangoztatta, hogy a célszerűségnek mint alapelvnek önálló jelentősége nem lehet, azon kívül, hogy magának a törvénynek kell célszerűnek lennie.

Achmedov, az üzbekeisztáni egyetem docense hozzászólásában ismertette a társadalmi erők bevonásának formáit a bűnözés elleni küzdelembe az üzbeke SZSZK-ban. Hangsúlyozta, hogy a bűnözés okainak tanulmányozását a bűnözés megelőzésének kérdéseivel, a megelőzés rendszerének kidolgozásával kell összekötni.

A kétnapos vita után az idő előrehaladottságára való tekintettel az előadók lemondtak a válaszáadás jogáról. A büntetőjogi szekció munkáját *Sargorodszkij* professzor rekesztette be. Zárszavában hangsúlyozta az elhangzott előadások jelentőségét s azt a tényt, hogy a vitában számos olyan gondolat merült fel, amely figyelmet igényel, és további kidolgozást kíván meg. Hangsúlyozta, hogy a büntetőjogtudomány a jogi problémák elméleti feldolgozása során nem rekedhet meg a jogalkalmazó szervek jogi gyakorlatának ismereténél. Utalt arra, hogy a marxista társadalomfelfogás szerint a jogi gyakorlat csupán a társadalmi gyakorlat egy részét képezi. Végül leszögezte, hogy bár az elmélet a gyakorlat talaján áll, a gyakorlat által felvetett problémákat dolgozza fel, ugyanakkor éppen elméleti munkája eredményeivel bizonyos vonatkozásban vezeti a gyakorlatot, utat mutat a törvényhozáshoz és a jogalkalmazáshoz.

A konferencia 22-én plenáris záróülést tartott. A záróülésen a két fő előadás előadói összefoglalták a vita eredményét. *Petrov* docens hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió jelenlegi fejlődési szakaszában sem lehet az államot és a társadalmat azonosítani, illetve szembeállítani. Megállapította, hogy a vita teljesen megerősítette az előadásokat az a tételét, mely szerint a kommunista öngazgatásba való fejlődés során az állami szervekből a tár-

sadalmi szervek hatáskörébe átadott funkciók jellege is megváltozik. Azok ugyan nem veszítik el politikai jellegüket, de állami feladatokból társadalmi jellegű feladatokká válnak. *Sargorodszkij* professzor zárszavában leszögezte, hogy a szovjet jogtudomány feladata nem egyszerűen a tételes jog elemzése, hanem annak bírálata, továbbá tökéletesítése is. Rámutatott arra, hogy a kommunizmus kibontakozó építésének szakaszában a kommunista társadalmi öngazgatás elemeinek fokozatos kifejlődésével kapcsolatban különös súllyal vetődik fel a jogalkalmazók körének kérdése. Nézete szerint a társadalmi fejlődés fenti elemeire tekintettel el kell ismerni, hogy mind az egyes állampolgárok, mind azok kollektívái, társadalmi szervezetei a jogalkalmazók közé tartoznak. Az előadása által kiváltott vitával kapcsolatban ismét érintette a kényszer és a meggyőzés kérdését a kommunizmusba való átfejlődés során. Hangsúlyozta, hogy minden emberi társadalomban létezett, létezik és létezni fog a kényszer. Utalt arra, hogy a kommunizmusba való fejlődés során is lesz szerepe a jogi normának. Nyilvánvaló, hogy a „mindenki képességei szerint” elv alapján megkívánt társadalmi magatartást továbbra is normák szabályozhatják. A fejlődés során azonban megváltozik e normák kikényszerítésére alkalmas kényszer jellege. A fejlődés folyamán az állami kényszer mindjobban társadalmivá alakul, s a kommunista társadalmi öngazgatásban pedig csak társadalmi kényszernek lehet helye.

Több hozzászólás után, amelyek főleg a konferencia jelentőségének méltatására irányultak, a leningrádi össz-szövetségi egyetemi jogtudományi konferenciát Korolov, a jogi fakultás dékánja zárta be.